

ZILE DE SĂRBĂTOARE ȘI PLANTE DIN CICLUL PASCAL

Narcisa Știucă

Celebration Days and Plants around Easter Holiday Cycle (Abstract)

The article is presenting the main feasts that accompany the Easter cycle and the plants and their meaning, used during the celebrations. From the beginning of the article, the author is stressing that the Easter cycle is a complex one and comprises celebrations that combine popular Christianity with ancient pre-Christian customs, performed for stimulating the fertility, for the wealth of the nature and of the household, but also rituals meant to defend against evil spirits.

The plants used during the various celebrations are considered to have special magic and medical properties, becoming vegetal emblems and thus accepted by the Orthodox Church.

One of the main celebration is the *Sântoader* feast, from the middle of the first Lent's week, a feast placed at the border of winter and spring, of darkness and light. Among the various rituals done with this occasion, a special part take the ones with an erotic and pre-marital ends. The author is explaining the ritual of picking up the plants, is giving a list of and explaining the purposes of the plants used in the rituals.

The other feasts when special plants are picked up and used in magic and medical purposes are: the *first Tuesday of the Lent period*, *1st March* and the *Palms week*.

Another interest of the article is about what parts of some trees are used in the celebrations from the Easter Holiday cycle. For example, the willow branches, used for the *Palms Sunday*: it is considered to be a tree that was blessed by the Virgin Mary, and the branches used for this holiday are considered to have special properties, used for medical purposes, but also to quiet the big storms.

Another important feast where the willow is used is for *Lazarus' Saturday* (the Saturday before the Palms Sunday), a custom found especially in the southern part of Romania, closer to the Danube river. It is a custom performed by children, and there are treated the two main existential moments of the life: the marriage and the death.

The feast of *St. George*, on 23rd of April, is vastly analyzed in the article. Special plants are used in this feast to protect the household, such as the wicker, the roseberry tree, but also garlic.

Other spring feasts use plants to evoke the rebirth, the faith or devotion, such as the birch branches, used for the feast of *1st of May*, the beech and hazel tree for the feast of *Ascension*, the linden tree or the walnut tree for the *Whit Sunday*. Other rituals are presented in connection with the Whit Sunday, such as the *călușarii* custom, when plants are used in order to make the participants invulnerable.

The plants used in all these rituals, coming from ancient rituals and beliefs, combined with the religious celebrations, give an interesting insight on the synthesis on the traditional Romanian culture. They are considered to be elements that are communicating with the sacred, having a positive impact.

Key words: nightshade/belladonna, hart's tongue, hellebore, (basket) osier/osier willow, wild rose/brier, garlic, wormwood, beech wood, sycamore maple, birch tree, tile tree, Saint

Theodore, Saint George, Palm Sunday, May Pole, Pentecost.

Cuvinte cheie: mătrăgună, năvalnic, spânz, răchită, rug, usturoi, pelin, fag, paltin, mesteacăn, tei, *Sântoader*, *Sf. Gheorghe*, *Florii*, *Arminden*, *Rusalii*.

Cultura populară românească a păstrat o seamă de tradiții și practici magice și rituale din epoci foarte vechi, precreștine, înglobându-le ulterior în cicluri festive sau în sărbători impuse de biserica creștină ortodoxă.

Unul dintre cele mai importante cicluri ale calendarului românesc tradițional este cel pascal. Acesta este deosebit de complex și de amplu. Practic, ciclul pascal se întinde de-a lungul Postului Mare (șapte săptămâni) și încă șapte până la Rusalii (Pogorârea Sfântului Duh). Acesta înglobează atât elemente de creștinism popular, cât și practici de stimulare a fertilității și belșugului vegetației și gospodăriilor. Alături de acestea, aflăm vechi rituri de apărare împotriva spiritelor malefice și de asigurare a sănătății și frumuseții oamenilor.

Aceste componente se circumscriu atât ritmului astrilor și succesiunii anotimpurilor, cât și celui vegetal și, implicit, muncilor de peste an. Prin aceasta, marea sărbătoare creștină a Învierii lui Iisus Hristos este angrenată în sistemul unor valori culturale arhaice.

De-a lungul acestei perioade ce asigură, practic, trecerea de la iarnă la primăvară și de la primăvară la vară se repartizează alte serii de sărbători și momente investite cu funcțiile enumerate mai sus și aflate într-un echilibru perpetuu transmis și manifestărilor pe care le-am putea include într-un cult al vegetației.

Plantele sunt socotite un rezultat al iruperii sacralului (Eliade: 1995, 231 sq.), la această concepție contribuind în mod decisiv contextul temporal, sărbătoarea în sine, care le consacră calitățile. Se poate vorbi astfel despre plante cu pronunțate calități magice și medical-empirice și despre altele angrenate în cultul religios popular ce devin adevărate embleme vegetale acceptate ca atare de Biserica Ortodoxă.

Un ciclu festiv de mare prestigiu în calendarul popular românesc este cel al **Sântoaderului** ce debutează la mijlocul primei săptămâni a Postului Mare și se continuă în următoarea săptămână. Ca multe alte sărbători cu substrat străvechi, zilele Sântoaderului sunt încărcate de numeroase și complexe semnificații ce rezultă atât dintr-un sincretism de planuri, cât și din resemantizări, reinterpretări și revalorizări ce și-au spus cuvântul în forma și sensul de azi. Este de presupus că dominantele sărbătorii – celebrarea renașterii vegetației și inaugurarea unei noi etape a cultului morților – au fost cele mai puternice, deoarece ele se păstrează până astăzi în practicile tradiționale de pe întinsul țării. Acestea creionează, de altfel, contururile oricărei sărbători de inaugurare a unui prag temporal, iar ciclul la care ne referim se plasează și el la granița dintre iarnă și primăvară, dintre întuneric și lumină, dintre latență și vitalitate.

Alături de multe practici rituale și magice săvârșite în acest interval, un loc aparte îl au cele cu finalitate erotică și premaritală. Acestea au ca o componentă esențială culegerea rituală a plantelor de sezon înscrisă în seria riturilor stimulativ, profilactice și curative. Culegerea plantelor la Sântoader se înscrie într-o serie amplă de practici similare, dictate de sărbătorile de peste an. Locul, momentul, actanții și funcția magică atribuită sunt sensibil asemănătoare cu cele ale culegerii altor plante precum mătrăguna (*Atropa belladonna* L.), năvalnicul (*Phyllitis scolopendrium*) și toaia (*Aconitum napellus*).

În acest ciclu festiv inaugural, remarcăm abundența plantelor utilizate în virtutea recunoșcutelor și multiplelor lor calități. Lucrările de etnografie din secolul al XIX-lea (Marian: 1994, 252) enumeră plante aromatice: busuiocul (*Ocimum basilicum*), menta (*Mentha crispa*), cimbrisorul (*Thymus pulegioides*), zmeurica (*Reseda odorata*). Pe de altă parte, sunt puse într-un mod unic în valoare cele cu rol stimulat: iarba-vântului (iarba-

câmpului) (*Aper spica-venti*), omagul, toaia sau floarea Domnului (*Aconitum napellus*), iarbă-mare, omanul (*Inula helenium*), pochivnicul, popâlnicul (*Asarum europaeum*), răchita (*Salix alba*), iedera (*Hedera helix*), vița-de-vie (*Vitis vinifera*). Acestea, prin configurația lor (sunt plante filiforme, lungi, viguroase), transmit calitățile lor conform principiilor magiei prin similitudine. Nu este lipsit de interes faptul că ierbii-mari și ierbii vântului le sunt recunoscute și calități medicale profilactice: ele apără de dureri de cap și de “bube” pe cei ce le utilizează conform prescripțiilor tradiționale, în ziua de Sântoader. Pentru tineri, însă, spălarea rituală a capului cu popâlnic, iarbă-mare sau omag are implicații distincte și profunde, ce depășesc simplele prescripții ale acestei “zile mânioase”, dar și pe acelea ale magiei stimulative sau profilactice.

Ritualul culegerii acestor plante, dar mai ales a popâlnicului se încadrează mai intim în ceea ce am putea numi un cult vegetațional. Momentul (în revărsat de zori, în ajunul sâmbetei lui Sântoader) și locul (pe dealuri, în păduri, departe de sat) poartă sensuri ezoterice, dar și inițiatice, dată fiind compoziția grupului ce efectuează ritul. Actanții nu erau “femeile bătrâne și știutoare ale satului”, ci chiar beneficiarele – fetele de măritat -, iar mimarea atmosferei de petrecere părea să aibă rosturi augurale și nu doar de “îmblânzire” a spiritului plantei. Plantele culese erau răscumpărate cu ofrande (pâini rituale fitomorfe, nuci, sare și vin) și îmbunate cu formule de invocare. În același timp, tinerii tăiau ramuri groase de corn pe care le utilizau la confecționarea unor componente ale plugului. La ivirea zorilor, la lumina focurilor aprinse în poiene, tinerii petreceau ca la o adevărată zi de sărbătoare. Informații recente culese în vestul României (cf. Hedeșan: 1997, 39 sq.; Roșcani: 2000, 318 sq.) evidențiază faptul că nu era vorba doar despre o simulare a bune dispoziții, ci despre prefigurarea simbolică a atmosferei de nuntă, plantele fiind destinate - prin actul magic - să aducă tinerilor împlinirea dragostei prin căsătorie¹.

Mai aproape de zilele noastre, această componentă a sărbătorii Sântoaderului a căpătat tot mai mult aspectul unei vrăji erotice exclusiv feminine întrucât plantelor enumerate li se recunosc, se pare, doar virtuțile de înfrumusețare. În așezările din zonele de câmpie, acolo unde pădurile lipsesc, mamele au grijă să pregătească fetelor infuzii de iedera și vița-de-vie, răchită și busuioc sau chiar din “floare de fân” adunat peste vară. Nu este nici acesta un simplu demers cosmetic, întrucât este urmat de tăierea unei șuvițe de păr pe care fetele o duc în adăpostul cailor pentru a căpăta o podoabă capilară viguroasă și frumoasă. Această vrajă măruntă pusă sub semnul magiei prin contact se bazează și pe faptul că Sântoaderul este întruchipat în mitologia populară românească sub forma unui spirit cabalin. O serie amplă și bine conservată de interdicții și de prescripții formulate, deopotrivă, pentru femeile și bărbații maturi au la bază această reprezentare terifiantă și punitivă, ce pune ordine în activitățile casnice și veghează asupra rigorilor postului.

Fără a avea prestigiul zilelor Sântoaderului, în ciclul pascal mai aflăm și alte zile dedicate culegerii plantelor în scopuri magice sau medical empirice. În **prima zi de marți după Lăsatul Secului**, se culegea spânzul (*Helleborus viridis*), utilizat în tratarea bolilor animalelor (Marian: 1994, II 235). Ca și în cazul altor plante de temut, eficiența era asigurată de păstrarea anumitor prescripții legate de moment (în zori), puritate corporală (pe nemâncate), nuditate parțială sau totală, căutându-se, prin detalii hotărâtoare, convertirea ei benefică (se caută firul răsărit cel dintâi și singur și se rupe cu mâna dreaptă).

La **1 martie**, zi socotită de majoritatea românilor începutul primăverii, odată cu sfințirea casei și gospodăriei de către preot, se sfințeau grădinile în care femeile aveau grijă să

¹ De altfel, lucrările de muzicologie semnalează între speciile folclorice integrate obiceiurilor de primăvară și vară cântecul ritual *Popelnicul* specific zonei Hunedoarei, unde melodiile sunt identice cu cântece ale miresii, cu cântece propriu-zise sau au un caracter de dans, iar pentru Oltenia *Homanul* [...]/ (Oprea-Agapie: 1983, 167).

sădească și toaia (*Aconitum napellus*). Despre ea, etnografiile din secolele trecute spuneau că este socotită “o buruiană tare mare” (Niculiță-Voronca: 1998, II 100) care poate alunga farmecele, ura și bolile, dar și spiritele rele precum strigoaicele și ielele. De aceea, se sădea la această dată și se îngrijea după niște reguli foarte stricte, ce implicau aceleași componente gestuale pe care le-am prezentat mai sus.

În această perioadă de restricții și penitență practicile erotice, cele de ghicire și influențare a viitorului erau foarte puține în comparație cu ciclul festiv hibernal. Totuși, fetele nu pierdeau prilejul de a-și asigura admirația celor din jur fie prin “scalde” cu plante cu rost purificator și stimulator, fie prin procurarea unor amulete și talismane vegetale sfințite în **Săptămâna Floriilor** sau în **Săptămâna Patimilor** (Marian: 1994, II 85). Se urmărește transferul reciproc de calități între sfera umană și cea vegetală în practici magice homeopatice precum agățarea în tufe de trandafiri a talismanului roșu-alb al mărtișorului, stropirea perilor cu apa în care fetele s-au spălat pe cap², răsădirea florilor rare de către fetele fecioare în zorii Duminicii Floriilor și purtarea plantelor apotropaice ca amulete aducătoare de dragoste după ce au fost consacrate în slujbele religioase (Niculiță-Voronca: 1998, I 402).

În cea de-a doua categorie sunt incluși arborii pe care legendele mitologice și apocrife îi leagă de momente din istoria sfântă a Mântuitorului sau de viețile altor sfinți, acestea fiind susținute de utilitatea lor practică în construcțiile ecleziastice și de cea magico-rituală și medical empirică.

Un asemenea arbore de mare prestigiu religios este salcia (*Salix alba*), recunoscută ca emblemă a **Duminicii Floriilor** (Intrarea lui Iisus Hristos în Ierusalim). Ea substituie în spațiul românesc ramurile de finic (palmier) consacrate de Noul Testament. Folclorul românesc îi acordă ambivalența sacrului specifică culturilor stravechi, raportând încărcătura simbolică și rituală la momentul Răstignirii.

Legende spun că Maica Domnului avea de trecut un râu ca să poată ajunge la locul unde fusese răstignit Fiul său și de aceea a rugat salcia aflată pe mal s-o ajute. “Salcia a ascultat, s-a prefăcut în punte și Maica Domnului trecând peste dânsa, a binecuvântat-o ca să nu poată face oamenii cărbuni din ea și să se ducă în toți anii în ziua de Florii la biserică.” (Marian: 1994, II 87)

Salcia devine în acest fel o punte simbolică între viață și moarte, între lumină și întuneric, iar faptul că se numără printre cei dintâi arbori care înverzesc primăvara motivează alegerea ei ca substitut al ramurilor de palmier, simbol al bucuriei, credinței și izbânzii. Faptul că este arbore “nefolositor” în viața de zi cu zi (nu dă căldură, nu este potrivit pentru construcții) este pus pe seama protecției divine, a binecuvântării, ce îl sustrage astfel distrugerii și perisabilității, păstrându-l în mod exclusiv într-un plan al consacării rituale, un fel de arbore al reîntinerii periodice.

Configurația și calitățile fizice ale salciei au generat însă și asocieri ce s-au transpus într-o altă legendă mitologică cu evident caracter etiologic (Niculiță-Voronca: 1998, II 324). Aceasta spune că salcia a fost blestemată de Iisus Hristos să se transforme în tufă deoarece a fost singurul arbore care s-a lăsat cioplit și transformat în Crucea Răstignirii și chiar în uneltele ale torturii (cuie de lemn pe care călăii i le-au vârat sub unghii).

Cu toate acestea, dominantă rămâne valorizarea pozitivă a salciei, confirmări ale acestui fapt fiind recunoașterea calităților magice stimulative, curative și protectoare, cât și prezența ei în desfășurarea unor datini (Marian: 1994, II 90 sq.). Crengile verzi sfințite în biserică sunt păstrate la icoane, în locul cel mai de cinste al casei, pentru a o apăra de spirite rele, boli și incendii. Peste vară, fumul obținut din arderea mugurilor împrăștie norii, grindina și alungă tunetele și trăsnetele. Bărbații lovesc vitele cu ramuri de salcie ca să fie sănătoase și

² Este semnificativ faptul că, în limba română, substantivele “păr” (podoabă capilară din lat. *pilum*) și “pâr” (pom fructifer din lat. *pilus*) sunt omonime, ceea ce adâncește ideea corespondenței uman-vegetal.

să nu piardă laptele, iar mamele ating copiii cu ele ca să fie vioi, anunțându-le printr-o formulă rituală apropierea Paștilor: “Nu te pălesc eu, ci te pălesc mătășorii, ca să nu uiți că de azi într-o săptămână e Paștele!”. Mugurii îi feresc pe oameni de dureri în gât, de aceea se obișnuiește să se înghită câte unul în ziua de Florii. Această tradiție nu ține doar de magia simbolică, ci și de medicina empirică, verificat fiind faptul că salcia conține principii analgezice și antipiretice (acid acetilsalicilic) utilizate și de farmacologia modernă. Credințele bazate pe principiile magiei prin contact sunt puse în practică de tradiția general răspândită de a purta în ziua de Florii legături de salcie peste mijloc spre a fi ferit de dureri peste vară și coronițe verzi pentru a nu “căpăta soare sec” (insolație). Mugurii sfințiți devin talismane: sunt aducătoare de dragoste pentru fete și de noroc la negoț pentru bărbați. Aceștia din urmă îi poartă în buzunare atunci când merg să vândă ceva la târg “cumpărătorii se îngrămădesc precum oamenii la Florii, când iau mătășori”.

În sud-estul țării, în Muntenia și Dobrogea, salcia apare ca vestitor al primăverii într-o serie de obiceiuri ale căror protagoniști, în **Sâmbăta lui Lazăr** (sâmbăta dinaintea Floriilor) sunt copiii.

Repartizați pe criterii de vârstă și sex bine statornicite, grupurile de copii performează rituri cu vechime, semnificații și proveniență diferite.

Cel ce deschide acest ciclu cutumiar este “Arătatul”, o practică rituală impusă în zona amintită de slujitorii bisericii pe la sfârșitul secolului XIX (Breazu: 1993, 447 squ.). Modelul ceremonial l-au constituit practicile de vestire și urare din pragul înnoirii anului: colindatul de Crăciun și sorcova. Cetele sunt constituite numai din băieți de vârstă școlară (între 7 și 14 ani) care, în vinerea Floriilor culeg crengi înverzite de salcie pe care le duc la biserică unde sunt sfințite și lăsate la adăpost peste noapte. În zorii zilei de sâmbătă ei iau mănunchiuri pe care le leagă în spate și pornesc pe ulițele satelor rostind în fiecare curte o formulă de trezire rituală în prag de sărbătoare și intonând un cântec religios (tropar). Apoi, lasă ca semn de vestire câte o creangă, primind în schimb de la fiecare gospodină ouă și mici pâini rituale sau covrigi. Darul făcut copiilor are atât valoare ceremonială (răsplată pentru colindat), cât și rituală (ofrandă pentru sufletele morților și stimulente al belșugului casnic). Uitată vreme de aproape o jumătate de secol datorită presiunilor ideologiei comuniste, aceasta a cunoscut un reviriment deosebit după revoluția din 1989³.

Odată încheiat acest moment, băieții lasă locul cetelor de fete împodobite cu cununi de salcie care umblă cu “Lăzărița” sau “Lazăra”. Grupul este alcătuit astăzi dintr-un număr impar de fete cu vârste cuprinse între 6 și 12 ani, dar odinioară participau mai cu seamă fete nubile. Una dintre ele, Lăzărița, poartă podoabe de mireasă (cunună, voal, salbă de bani sau mărgelă și batistă brodată ca vechi însemn al logodnei). Rolul ei este de a mima neliniștea și durerea în așteptarea tânărului Lăzărel despre care versurile cântate de celelalte fete spun că a murit în pădure încercând să culeagă crengi verzi.

Moartea tânărului este pusă fie pe seama “ceasului rău” în care a ales să plece (sâmbăta de dimineață), într-un spațiu ostil, neprielnic prin excelență neinițiaților (în pădure), fie pe imprecizia gesturilor și neîndemănare. La fel de bine însă poate fi interpretată ca o pedeapsă exemplară pentru încălcarea unor interdicții (tăierea ramurilor verzi într-un moment nefast). Textul rămâne destul de puțin explicit, ca mai toate poeziile cântate de copii. Se mai vorbește despre jelirea lui Lăzărel de către cele trei surori și logodnică, precum și despre un ritual straniu care pare să fie o expresie simbolică a jertfirii acestui personaj enigmatic pentru ca natura să poată renaște.

Obiceiul – cu o amplă răspândire sud-dunăreană - pare să aibă o vechime apreciabilă fapt subliniat de desfășurarea lui sincretică (muzică, dans, mimică și recuzită) și de oscilația

³ Informații culese între anii 1999-2003 în județul Giurgiu.

între ludicul infantil și gravitatea rituală cu care sunt tratate două cele două momente esențiale ale existenței: căsătoria și moartea. Evident că personajul invocat nu este cel comemorat în această zi de către creștinii ortodocși, Lazăr din Betania, ci, mai curând pare a fi un spirit al vegetației din categoria celor invocate tot de grupurile de copii în perioada imediat următoare pentru a aduce ploaie (*Scaloianul și Paparuda*).

Duminica Floriilor mai este punctată de o altă practică ritual-ceremonială instituită tot către sfârșitul secolului XIX de slujitorii școlii. Configurată după același model ritual, cel al colindatului, “Sălcioara” sau “Cu Floriile” pare la prima vedere un simplu ceremonial de vestire a sărbătorii. Prezența aceleiași embleme vegetale, ramurile de salcie sfințită cărora li se adaugă și florile de primăvară, îi conferă totuși rosturi rituale în virtutea credinței că acestea aduc sănătate și prosperitate. Mai mult decât atât, condiția de puritate a performerilor (grupuri mixte de copii în vârstă de până la 11 ani) accentuează sensul de purificare și înnoire al acestui act augural. “Sălcioara” a revenit în zilele noastre în repertoriul copiilor din sud-estul țării nu numai ca o formă de implicare a acestora în viața satelor ce-și mai păstrează valorile tradiționale, ci și ca un semn de revenire la valorile creștine defnitorii pentru români.

O altă sărbătoare pe care o aflăm integrată în ciclul pascal (fie în Postul Mare, fie după Paști) este cea a **Sfântului Mare Mucenic Gheorghe** (23 aprilie). Aceasta prezintă multiple valențe generate de perceperea ritmurilor naturii ca fiind ordonatoare ale ocupațiilor tradiționale.

În cultura populară românească, emblema vegetală a acestui martir al creștinătății este răchita (o specie a salciei) despre care tradițiile orale vechi spun că l-a sfidat pe acesta: “Sf. Gheorghe mergea, de ziua lui, prin niște tufe de răchiți și s-a împiedicat și-a picat. <Te-ai îmbătat, Gheorghe!>, îi zice răchita. <Dacă zici tu că m-am îmbătat, zice Sf. Gheorghe, atâta cinste să ai tu, cât de ziua mea, mai multă să n-ai!> Și chiar așa e. Pe răchită cine o cată tot anul? Atâta numai cât la Sf. Gheorghe se înfițe în brazde, atâta cinste are ea.” (Niculiță-Voronca, 1998: 317).

În jumătatea de sud a țării, mai cu seamă în zona submontană a Gorjului și Mehedinților, ramurile verzi consacrate de această zi sunt cele ale arborilor fâlnici și viguroși, precum stejarul, jugastrul, fagul, arboriți ca un drapel al Sf. Gheorghe care apăra de rău” (Sărbători și obiceiuri I – Oltenia, 2001: 269). Se cere precizat faptul că aceste esențe sunt preferate în construcțiile ecleziastice, alături de brad, tisă și gorun, ceea ce a generat în tradițiile orale legende conform cărora, la începuturile lumii, Dumnezeu a înzestrat acești arbori cu o sumă de calități tocmai fiindcă “îi erau foarte dragi”.

În acord cu semnele meteorologice ale vremii și cu plasarea acestei sărbători în momentul hotărâtor al trecerii de la primăvara timpurie și capricioasă la izbânda definitivă a soarelui, ziua de Sf. Gheorghe este un prag temporal inaugural. În zonele montane, este începutul anului pastoral, marcat deopotrivă, de activități cu pronunțat caracter practic (angajarea păstorilor, alegerea turmelor, separarea oilor sterpe de restul turmei, măsuratul laptelui) dar și de altele cu sens magico-ritual (săvârșirea unor acte de purificare și de protejare a animalelor, sacrificarea unui miel și consumarea unor alimente rituale ce conotează belșugul).

Pe de altă parte, povestea vieții sfântului, a făcut posibilă transgresarea din realitatea mitului în simbolistica actelor magico-rituale și simbolice. Așa se face că, fiind socotit “învingător al Răului” prin raportare la victoria asupra monstrului din Virit, Sf. Gheorghe este cel care poate alungă toate vrăjitoriile. Emblemele lui – focul și plantele – devin astfel puternice antidoturi magice. În preziua sărbătorii sale (**Mânicătoarea**), se aprind focuri sau lumânări menite să țină departe spiritele rele, fermecătoare, mai cu seamă pe cele care, prin vicleșug dublat de calități magice excepționale, pot “lua mana” (belșugul laptelui de la animale, dar și pe cel al holdelor). La rândul lor, plantele apotropaice (rugul sau măceșul, trandafirul, ramura de pom roditor sau de liliac) și cele aromatice utilizate ca atare în mod

curent în gastronomia tradițională (usturoiul, leușteanul și pelinul), sunt investite cu o forță protectoare recunoscută. Acestea sunt arborate în toate gospodăriile la porți, fântâni și grajduri pentru a ține departe spiritele infertilității: “strigoaicele de mană”. Despre strigoaice se crede că sunt femei vii care au însușiri negative generate ontologic (născute din relații familiale anormale ori concepute într-un moment nefast și fără îndeplinirea totală a riturilor de separare și integrare, prezentând o înfățișare ce iese din tiparele firești sau este marcată anumite semne corporale neanihilate în momentul nașterii). Ele se întâlnesc și se luptă pentru întâietate în noaptea din ajunul Sf. Gheorghe, Mânicătoarea (echivalentă cu Noaptea Walurgiilor sau a “vrăjitoarelor” occidentale din 31 martie).

Imaginarea “hoțelor de mană” după tipare umane a permis atribuirea unor însușiri negative (în special, prostie și lașitate) traduse printr-o serie de acte magic profilactice prin care sunt alungate sau măcar înspăimântate și scârbite. Se spune, bunăoară, că strigoi “nu suferă mirosul usturoiului”, de aceea, acesta este utilizat din belșug în nopțile și zilele în care ei bântuie (Noaptea Sf. Andrei, 29 spre 30 noiembrie și Mânicătoarea, 22 spre 23 aprilie). Valorizat pozitiv și de creștinism, usturoiul este puternic fiindcă “poartă semnul crucii” (bulbii sunt dispuși sub această formă). Aceleași explicații se dau utilizării leușteanului și pelinului care, de altfel, apar cu aceleași rosturi magice și la o altă sărbătoare importantă: **Rusaliile** (Pogorârea Duhului Sfânt asupra Apostolilor). Despre această zi se crede că este dominată de spirite foarte vechi ale morții și dezordinii cosmice: *Ielele* (*Șoimanele*, *Vântoasele* sau *Rusaliile*).

Un loc aparte îl deține rugul sau măceșul a cărui simbolistică deosebit de interesantă și de complexă trimite la ipostazele divinității: rugul aprins simbolizează prezența lui Dumnezeu, imaginea sub care i se înfățișează lui Moise și expresia cu care Fecioara Maria este numită în textele liturgice (“rug arzător”). Mult mai explicit vorbesc poveștile românești ale plantelor despre puterea de alungare a diabolilor pe care Dumnezeu a dăruit-o măceșului după alungarea “îngerilor celor răi din ceruri”: “... aceia (îngerii cei răi, n.n.) pe pomul ăst frumos au vrut să se urce iarăși la ceriu, dar Dumnezeu a prefăcut rugul cât se vede și l-a înzestrat cu ghimpi, cu unghiile lui Ucidă-l toaca, cât nici că se mai putură dracii descleșta din gherele măceșilor iar cari scăpară fug de rug până-n ziua de azi...” (Brill, 1994: 44). Pentru că sunt văzute ca “unelte ale diavolului”, strigoaicele sau hoțele de mană sunt și ele vulnerabile în fața acestui arbust protector al belșugului casnic.

Ziua dedicată profetului Ieremia (1 mai) sau **Arminden** este marcată de prezențe vegetale maiestuoase ce evocă renașterea, credința și devotamentul: fagul, paltinul și mesteacănul. În tradiția populară românească acestor arbori li s-au conferit calități deosebite prin raportare la gesturi divine împlinite în timpuri exemplare. Fagul și paltinul au fost binecuvântați de Dumnezeu încă din momentul Creației să devină arbori folositori și din lemnul lor durabil să fie clădite bisericile. Despre mesteacăn, o legendă spune că, pe când Dumnezeu călătorea prin lume, a fost copleșit de durere că nu are o înfățișare care să-I placă Lui atunci când toți arborii din pădure s-au dus să-L umbrească și să I se închine. Văzându-i lacrimile care se prelingeau pe coaja-i negricioasă, Creatorul i-a schimbat înfățișarea dându-i o coroană bogată și o statură falnică și împodobindu-l cu o coajă care să strălucească precum argintul (Brill, 1994: 24-25).

Gestul arborării crengilor verzi de fag, paltin sau mesteacăn la sărbători este unul de punere a gospodăriilor și vieții oamenilor sub protecție divină, de invocare a sacrului, întrucât, alte tradiții apocrife îi atribuie originea în șirul evenimentelor vieții lui Iisus Hristos sau ale apostolilor Săi, Iacob și Filip. Conform acestor tradiții orale, după ce iudeii au pus în pragul casei unde se bănuia că se ascunde Mântuitorul (iar mai târziu Apostolii), peste noapte, au răsărit în mod miraculos arbori verzi în fața fiecărei case din Ierusalim (Marian: 1994, II 315).

Ziua de 1 mai este una purtătoare de rodnicie și aducătoare de vitalitate, fapt care a permis asimilarea acestor valențe arhaice și resemantizarea lor de către creștinism. Ramurile

verzi puse în poartă de cu seară sau în zori de gospodari ori de grupuri de tineri se păstrează până când se usucă, iar apoi se înfig la marginea holdelor pentru a le apăra de grindină și dăunători (Olteanu: 2001, 221).

Aceleași atribute și utilizări magico-rituale prezintă, la rândul lor, alunul și fagul, la **Ispas** (Înălțarea la Ceruri a Mântuitorului) și teiul și nucul **Duminica Mare** (Pogorârea Duhului Sfânt). Calitățile lor, utilitatea în viața de zi cu zi, ca și virtuțile farmaceutice au fost puse, din cele mai vechi timpuri, pe seama unor acte divine de consacrare. Un fapt hotărâtor pentru investirea acestor arbori cu funcții rituale l-a avut aspectul fizic purtător, fără îndoială, al unor conotații simbolice precum: vigoarea și robustețea ori candoarea și exuberanța podoabei.

Sărbătoarea Înălțării (*Ispasul*) se înscrie în semantica întregului ciclu pascal: o zi a izbânzii, a împlinirii subliniată de aceleași simboluri vegetale ce îmbină rosturile creștine de vestire, cu cele de purificare și de aducere a armoniei și belșugului casnic. În Transilvania și Banat, acestora li se adaugă plantele aromatice – leușteanul și usturoiul – care, culese de cu seară, sunt prinse la porțile caselor, la grajduri și la celelalte acareturi fiindcă spiritele rele sunt încă active și trebuie ținute departe de gospodării.

Dacă ceilalți arbori enumerați se plasează în mod explicit în sfera masculinului (atât în ceea ce privește patronajul divin, cât și angrenarea lor în calendarul ocupațiilor), teiul și nucul revin sferei femininului, atât celei aparținând sacrului benefic creștin, cât și sacrului malefic.

Duminica Mare (numită în Moldova și **Duminica Teiului**) este dedicată cinstirii Maicii Domnului, iar teiul devine astfel mărturie a trecerii ei prin lume (Pamfile: 1997, 21 squ.). Este arborele pe care Născătoarea de Dumnezeu l-a binecuvântat să fie plăcut la înfățișare, dulce și înmiresmat, atunci când își căuta un loc de odihnă. (Prin contrast cu acesta, plopul a fost blestemat să tremure fără încetare fiindcă a tulburat somnul ei și al Fiului lui Dumnezeu, lemnul său este nefolositor, iar ramurile lui nu sunt niciodată arborate.) Ramurile de tei împodobesc în această zi sfântă iconostasele și icoana Maicii Domnului, pentru ca apoi, sfințite fiind, să fie aduse acasă de către credincioși și păstrate la loc de cinste. Ca și celelalte plante și ramuri verzi consacrate de Biserică, ele sunt purtătoare de virtuți tămăduitoare, aducătoare de spor și noroc.

Religia populară rezervă un interval temporal mult mai amplu sărbătorii **Pogorârii Duhului Sfânt** cunoscut sub numele de **Săptămâna Rusalilor**. Este una dintre cele mai primejdioase etape din ciclul agrar întrucât se află sub puterea unor misterioase și dezlănțuite spirite feminine. Credințele în *Iele* (*Dânsele*, *Frumoasele* sau *Șoimanele*, *Vântoasele*) sunt încă vii pe tot teritoriul României, dar în sud ele au ample concretizări rituale. Aceste reprezentări mitice sunt văzute ca spirite ale morții și infertilității cu forțe redutabile: ele declanșează devastatoare fenomene meteorologice și aduc boli adesea irecuperabile celor care nu le cinstesc sărbătoarea așa cum se cuvine.

Un antidot eficient este dansul ritual al cetelor masculine (*călușarii*) ce se dorește o proiecție pământeană a jocului lor fatidic. Constituirea grupului este în mod evident o manifestare inițiatică și ezoterică ce antrenează numai bărbații care dispun de calități excepționale și respectă o serie de impuneri rituale menite să-i facă invulnerabili. Solidaritatea lor este simbolizată de o emblemă: steagul cetei în componența căruia intră plante cu virtuți apotropaice recunoscute precum grâul (efigie a belșugului), usturoiul și pelinul. Deși gustul și aroma amare ale pelinului au determinat asocierea lui în lirica populară cu nenorocul, traiul rău și înstrăinarea, în acest moment din an, oamenii dorm pe mănunchiuri de pelin pentru a alunga spiritele malefice. Despre acestea se crede că “sunt bune de leac” dacă sunt culese în

ziua de Rusalii, păstrate la icoane, la ferestre și la adăposturile animalelor⁴. Nu există atestări ale unui mod ritualizat de procurare a pelinului, dar credințe general răspândite spun că ține departe *lelele* care pot declanșa boli nervoase grave (paralizii, comoții și epilepsie).

Ciclul festiv al Rusaliilor este totodată dedicat cultului morților. Sâmbăta dinaintea praznicului creștin este numită **Moșii de Vară**, una dintre cele mai importante zile dedicate ofrandelor aduse celor "plecați în lumea de dincolo". Alimentelor rituale preparate din cereale și lapte li se adaugă cele dintâi fructe, flori de vară și frunze de nuc⁵.

În sud-estul României⁶, pomenile pentru morți ce se fac în gospodării includ o componentă rituală pe cât de stranie, pe atât de interesantă: trecătorii (cu precădere, bărbați și copii) sunt chemați în curte, spălați pe picioare și unși cu unt sau untură, șterși cu fuioare (mănunchiuri) de cânepă, iar apoi, pășind pe frunze de nuc, se îndreaptă spre masa unde este pregătit praznicul (ospățul).

Una dintre explicațiile frecvente este aceea că, în acest fel, femeile repetă gestul Mariei Magdalena care a spălat picioarele Mântuitorului, le-a șters cu pletele sale, apoi le-a uns cu ulei înmiresmat. O alta este aceea că în această zi trebuie oferit străinilor câte ceva din belșugul casei pentru a avea noroc și că, prin contactul cu frunzele tinere de nuc, sunt alungate durerile oaselor și articulațiilor, schilodirile și paraliziiile. Dacă cele dintâi justificări se înscriu evident într-o paradigmă creștină, celelalte prezintă aspecte importante ale magiei stimulative și profilactice care sunt atribuite acestui arbore.

După cum se poate observa, plantele au o importanță deosebită în punerea în valoare a unor credințe ce țin de straturi culturale diferite care, în timp, s-au interferat generând o sinteză interesantă. Calitățile lor farmaceutice și fizice testate de-a lungul timpului le-au dat utilitate în viața oamenilor, generând tradiții orale și practici magice și curative care le pun în valoare ca pe niște creații divine hărăzite a fi dintru început prezențe culturale veritabile.

Pe de altă parte, plantele ce-și fac simțite însușirile la anumite sărbători de peste an se constituie în elemente de comunicare cu sacrul, fie ea pozitivă (de invocare și stimulare), fie negativă (de alungare și exorcizare). Toate acestea adaugă sensuri suplimentare, inconfundabile, spiritului religios popular configurând reprezentările creștine ca pe niște valori culturale reconfigurate și asumate spre a fi cât mai aproape de existența profană.

⁴ Informații culese între anii 1993-1996 în județele Olt, Argeș și Teleorman.

⁵ Informații culese între anii 1993-1996 în județele Olt, Argeș și Teleorman.

⁶ Informații culese în anul 1999 în județul Giurgiu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Breazul, G. (1993) – **Colinde**, Editura Fundației Culturale Române, București (reeditare a vol. “Colinde”, 1938)
- Brill, Tony (1994) – **Legendele românilor**, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București (vol. II *Legendele florei*)
- Eliade, M (1995) - “Cultul mătrăginei în România” în vol. **De la Zalmoxis la Genghis-Han**, București, Editura Humanitas (reeditare a vol. **De Zalmoxis à Genghis-Khan**, 1970)
- Hedeșan, Otilia (2000) – **Pentru o mitologie difuză**, Editura Marineasa, Timișoara
- Marian, S. Fl. (1994) – **Sărbătorile la români** (studiu etnografic), Editura Fundației Culturale Române, București (reeditare a vol. Cârțilegile, 1898, Păresimile, 1899 și Cincizecimea, 1901)
- Niculică-Voronca, Elena (1998) – **Datinele și credințele poporului român** (adunate și așezate în ordine mitologică), Editura Saeculum I.O., București (reeditare a vol. omonim din 1903)
- Olteanu, Antoaneta (2001) – **Calendarele poporului român**, Editura Paideia, București
- Oprea, Gh.-Agapie, L. (1983) – **Folclor muzical românesc**, București, Editura Didactică și Pedagogică
- Pamfile, Tudor (1997) – **Sărbătorile la români** (studiu etnografic), Editura Saeculum I.O., București (reeditare a vol. Sărbătorile de vară la români, 1911, Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului, 1914, Crăciunul, 1914)
- *** **Sărbători și obiceiuri** (Răspunsuri la chestionarul Atlasului Etnografic al României, vol. I, Oltenia), Editura enciclopedică, București, 2001
- *** **Roșcani – un sat pentru mileniul III** (coord. Narcisa Știucă) Editura Emia, Deva, 2000